

Livsmedelspolitisk redogörelse om den nationella livsmedelsstrategin

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Statsrådet

Jord- och skogsbruksministeriet

CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-383-288-6

ISSN pdf: 2490-0966

Layout: Statsrådets förvaltningsenhet, publikationsverksamheten

Helsingfors 2026

Livsmedelspolitisk redogörelse om den nationella livsmedelsstrategin

Statsrådets publikationer 2026:24

Utgivare	Statsrådet		
Utarbetad av	Jord- och skogsbruksministeriet	Sidantal	51
Språk	svenska		

Referat

Finlands livsmedelspolitiska redogörelse 2040 beskriver nuläget i livsmedelssystemet och de viktigaste målen i den nationella livsmedelsstrategin till stöd för beslutsfattandet. Livsmedelssystemet är en helhet med stor ekonomisk, ekologisk och social betydelse. Utvecklingen av livsmedelssystemet förutsätter lönsamhet, försörjningsberedskap, att naturens bärkraft tryggas och att matkulturen och välbefinnandet stärks. Visionen i strategin är att senast 2040 göra Finland till en ledande aktör inom utveckling av hållbara livsmedelssystem.

Redogörelsen beskriver utmaningarna i livsmedelssektorn: primärproduktionens svaga lönsamhet, den ojämna fördelningen av mervärde, beroendet av importinsatser, klimatförändringarna och den försvagade biologiska mångfalden. Samtidigt lyfter den upp möjligheter såsom ökad export, utveckling av nya livsmedelsteknologier, fiskerihushållningens och naturproduktsektorns potential och de lösningar som dataekonomin erbjuder.

För att stärka försörjningsberedskapen krävs riskhantering, bättre självförsörjning och tryggad kontinuitet i produktionen. För naturens bärkraft är det viktigt att utsläppen minskas, näringsämnenas kretslopp effektiviseras och jordmånens kvalitet förbättras. Inom matkultur och välbefinnande framhävs gemenskap, hälsosamma livsmedelsval och att inhemska produkter värdesätts.

I redogörelsen föreslås det att ett permanent livsmedelsråd inrättas för att säkerställa att strategin genomförs och följs upp.

Nyckelord	livsmedelssystem, ekonomi, miljö, jordbruk, matkultur		
ISBN PDF	978-952-383-288-6	ISSN PDF	2490-0966
URN-adress	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-288-6		

Ruokapoliittinen selonteko kansallisesta ruokastrategiasta

Valtioneuvoston julkaisu 2026:24

Julkaisija Valtioneuvosto

Yhteisötekijä Maa- ja metsätalousministeriö
Kieli ruotsi

Sivumäärä 51

Tiivistelmä

Suomen ruokapoliittinen selonteko kansallisesta ruokastrategiasta kuvaa ruokajärjestelmän nykytilan ja kansallisen ruokastrategian keskeiset tavoitteet päätöksenteon tueksi. Ruokajärjestelmä on taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti merkittävä kokonaisuus, jonka kehittäminen edellyttää kannattavuutta, huoltovarmuutta, luonnon kantokyvyn turvaamista sekä ruokakulttuurin ja hyvinvoinnin vahvistamista. Strategian visiona on tehdä Suomesta kestävien ruokajärjestelmien johtava kehittäjä vuoteen 2040 mennessä.

Selonteko kuvaa ruokasektorin haasteita, joita ovat alkutuotannon heikko kannattavuus, arvonalisän epätasainen jakautuminen, riippuvuus tuontipanoksista, ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen. Samalla se nostaa esiin mahdollisuuksia, kuten viennin kasvun, uusien ruokateknologioiden kehittämisen, kalatalouden ja luonnontuotealan potentiaalin sekä datatalouden tarjoamat ratkaisut.

Huoltovarmuuden vahvistaminen edellyttää riskienhallintaa, omavaraisuuden parantamista ja tuotannon jatkuvuuden turvaamista. Luonnon kantokyvyn osalta keskeistä on päästöjen vähentäminen, ravinnekierron tehostaminen ja maaperän kasvukunnon ylläpitäminen ja parantaminen. Ruokakulttuurin ja hyvinvoinnin osalta korostuvat kotimaisuuden arvostus, terveelliset ja turvalliset ruokavalinnat ja yhteisöllisyys.

Selonteko ehdottaa pysyvän ruokaneuvoston perustamista strategian toimeenpanon ja seurannan varmistamiseksi.

Asiasanat ruokajärjestelmät, talous, ympäristö, maatalous, ruokakulttuuri

ISBN PDF 978-952-383-288-6

ISSN PDF 2490-0966

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-288-6>

Food Policy Report on the National Food Strategy

Publications of the Finnish Government 2026:24

Publisher Finnish Government

Group author Ministry of Agriculture and Forestry
Language Swedish

Pages 51

Abstract

Finland's Food Policy Report 2040 describes the current state of the food system and the main objectives of the National Food Strategy to support decision-making. The food system is a comprehensive framework that is highly important economically, ecologically and socially. Its development is intertwined with profitability, security of supply, the carrying capacity of nature and enhanced wellbeing. The strategy's vision is that Finland will become a leading developer and reformer of sustainable food systems by 2040.

The report presents the challenges in the food sector, including the weak profitability of primary production, uneven distribution of added value, dependence on imported inputs, climate change and loss of biodiversity. At the same time, it also highlights the opportunities in the sector, such as the growth of exports, development of new food technologies, potential in the fisheries and natural product sectors and solutions offered by the data economy.

Strengthening the security of supply requires risk management, better self-sufficiency and ensuring the continuity of production. With respect to the carrying capacity of nature, the key issues are emission reductions, more efficient nutrient recycling and better soil condition. The priorities in terms of food culture and wellbeing include the appreciation of domestically produced food, healthy food choices and the sense of community.

The report proposes a permanent food council to be set up to support the implementation and monitoring of the strategy.

Keywords food systems, economy, environment, agriculture, food culture

ISBN PDF 978-952-383-288-6

ISSN PDF 2490-0966

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-288-6>

Innehåll

1	Inledning	7
2	Livsmedels- och jordbrukspolitiken i Finland och EU	9
3	Den nationella livsmedelsstrategin 2040	12
3.1	Strategisk målsättning: Lönsamhet och rättvisa	15
3.1.1	Mervärdet ökar och fördelas jämnare än tidigare i livsmedelskedjan	17
3.1.2	Exporten av livsmedel och den internationella konkurrenskraften ökar	19
3.1.3	Livsmedelsbranschen är lockande och rättvis	22
3.1.4	Produktionsdjurens välbefinnande förbättras	24
3.1.5	En rättvis dataekonomi skapar värde i livsmedelssystemet	25
3.2	Strategisk målsättning: Försörjningsberedskap	26
3.2.1	Riskhanteringen stärks i livsmedelssystemet	28
3.2.2	Livsmedelsproduktionens kontinuitet tryggas	30
3.2.3	Självförsörjningsgraden för produktionsinsatser stiger	32
3.3	Strategisk målsättning: Naturens bärkraft	33
3.3.1	De klimatkonsekvenser livsmedelssystemet ger upphov till minskar	35
3.3.2	Den biologiska mångfalden ökar och naturens tillstånd förbättras	37
3.3.3	Näringsutsläppen minskar och åkrarnas vattenhushållning förbättras	38
3.4	Strategisk målsättning: Matkultur och välbefinnande	40
3.4.1	Användningen av inhemska livsmedel ökar och förståelsen av livsmedelssystemet stärks	42
3.4.2	Ökade möjligheter till hälsosam mat	43
3.4.3	Maten är en del av en rik och levande matkultur	44
3.4.4	Gemenskapen kring maten ökar och stärker välbefinnandet	45
4	Genomförandet av livsmedelsstrategin	47
4.1	Livsmedelsrådet	47
	Källor	49

1 Inledning

Livsmedelssystemet är en helhet som har stor strategisk betydelse för samhället och är kopplad till den ekonomiska livskraften, försörjningsberedskapen, miljöns hållbarhet och folkhälsan. Mat är inte bara en konsumtionsvara, utan en del av den nationella identiteten, den regionala utvecklingen och den sociala välfärden. För att utveckla livsmedelssystemet krävs en övergripande ansats som balanserar ekonomisk lönsamhet, ekologisk hållbarhet, kulturell betydelse och social rättvisa. Där ingår också att säkerställa livsmedelstryggheten och livsmedelssäkerheten och garantera att alla har lika möjligheter till hälsosam mat till rimliga priser.

Den livsmedelspolitiska redogörelsen om den nationella livsmedelsstrategin är ett stöd för regeringens, riksdagens och statsrådets strategiska diskussion och lägesbild. Den preciserar och fördjupar den nationella och globala lägesbild över livsmedelssystemet som beskrivs i den nationella livsmedelsstrategin¹ och ersätter tillsammans med livsmedelsstrategin den föregående livsmedelspolitiska redogörelsen från 2017. Redogörelsen sammanställer nuläget och de viktigaste målen i strategin till stöd för beslutsfattandet. I samband med varje strategisk målsättning tar redogörelsen upp teman som identifierats som kritiska frågor som ska behandlas i den första genomförandeplanen. All text i de blå rutorna i denna redogörelse är direkta citat från den nationella livsmedelsstrategin.

Den nationella livsmedelsstrategin bereddes vid jord- och skogsbruksministeriet, och ministerarbetsgruppen för ren energi, miljö och försörjningsberedskap följde beredningen av strategin. Strategiberedningen styrdes av en styrgrupp med jord- och skogsbruksminister Sari Essayahs statssekreterare Päivi Nerg som ordförande. Strategin bereddes i aktiv dialog och parlamentariskt samarbete med jord- och skogsbruksutskottet.

Den nationella livsmedelsstrategin sammanställdes i dialog med över 600 företagare, konsumenter, tjänstemän, forskare och representanter för organisationer på olika håll i Finland. I beredningen utnyttjades också en medborgarpanel där målgruppen var unga i åldern 18–24 år. Medborgarpanelen,

1 Den nationella livsmedelsstrategin <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-018-9>.

Livsmedelsrådet för unga, utarbetade ett eget ställningstagande till strategin och genomförandet av den². En guide som sammanställer strategiarbetets beredningsfaser och lärdomar har också utarbetats.

Parallellt med denna redogörelse bereddes den landsbygdspolitiska redogörelse som nämns i regeringsprogrammet³, och den lämnades till riksdagen i januari 2026. Båda redogörelserna motsvarar EU-kommissionens visioner för jordbruk och livsmedel samt landsbygden. Denna redogörelse stöder den landsbygdspolitiska redogörelsen genom att fokusera på en av de mest kritiska aspekterna av landsbygdens livskraft och försörjningsberedskapen, nämligen livsmedelssystemet.

Figur 1. Det nationella strategimolnet för livsmedelssystemet

2 Ställningstagande från Livsmedelsrådet för unga (på finska, referat på svenska) <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-116-5>.

3 Landsbygdspolitisk redogörelse <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-062-2>.

2 Livsmedels- och jordbrukspolitiken i Finland och EU

Livsmedelspolitiken i Finland är en helhet som styr livsmedelsproduktionen, konsumtionen och utvecklingen av livsmedelssystemet på ett sätt som säkerställer livsmedelssäkerheten, försörjningsberedskapen och den inhemska primärproduktionens konkurrenskraft. Målet är att främja en hållbar och ansvarsfull produktion som stöder en hållbar användning av naturresurserna, en välmående miljö och konsumenternas hälsosamma livsmedelsval. Livsmedelspolitiken påverkar folkhälsan och sättet att främja näringsrekommendationer och livsmedelsval i samhället. Den styr livsmedelsindustrin och handeln mot hållbarare strategier, som koldioxidsnåla processer, minskat matsvinn och insyn i leveranskedjorna.

Livsmedelspolitiken har ett nära samband med jordbrukspolitiken eftersom jordbruket är grunden för livsmedelssystemet. Jordbrukspolitiken styr primärproduktionens förutsättningar genom reglering, incitament och marknadens funktion och påverkar hur livsmedelsproduktionen utvecklas och förnyas.

Europeiska unionens gemensamma jordbrukspolitik (GJP) är EU:s viktigaste verktyg för styrningen av livsmedelsproduktionen. Till huvudmålen hör att trygga jordbrukarnas försörjning, stärka livsmedelstryggheten och främja landsbygdens livskraft. I reformerna av den gemensamma jordbrukspolitiken har tyngdpunkten under årens lopp förskjutits mot hållbarhet, klimatmål och biologisk mångfald, och under den senaste tiden har livsmedelstryggheten på nytt fått större vikt.

Beredningen och genomförandet av den pågående programperioden (2023–2027) har påverkats av övergripande EU-politiska ramar som den europeiska gröna given och strategin Från jord till bord, som angett riktlinjerna för ett klimatneutralt och hållbart livsmedelssystem.

Som underlag för beredningen av följande programperiod (2028–2034) offentliggjorde EU-kommissionen våren 2025 en vision för jordbruk och livsmedel som beskriver verksamhetsmiljön för hela livsmedelskedjan på lång sikt fram till 2040. I visionen framhävs en förutsägbar verksamhetsmiljö för sektorn, en tryggad inkomstnivå för jordbrukarna, stärkt konkurrenskraft, uppvärdering av maten samt landsbygdens livskraft.

EU:s jordbrukspolitik påverkar väsentligt det finländska jordbruket, som verkar inom ramen för EU:s gemensamma regler och stödsystem. Stöden är en viktig del av inkomstbildningen inom jordbruket, av riskhanteringen och av möjligheterna till hållbar produktion. Stödformer inom GJP är bland annat direkta stöd, miljö- och klimatersättningar och investeringsstöd. Dessutom betalas i Finland helt nationella stöd för att kompensera särskilt för de nordiska produktionsförhållandena och säkerställa kontinuiteten i den regionala produktionen.

EU:s miljö- och klimatmål styr produktionen mot koldioxidsnålhet, mångfald och bättre djurvelfärd. Finlands nationella åtaganden om klimatet och den biologiska mångfalden grundar sig på besluten i FN:s klimatavtal och på FN:s konvention om biologisk mångfald.

Besluten om programmens struktur och finansiering under nästa finansieringsperiod har ännu inte fattats. Det är sannolikt att de nuvarande GJP-åtgärderna under följande programperiod kommer att integreras i en ny NRP-fond (NRP = National and Regional Partnership), som sammanför flera fonder som i nuläget är separata. En enda gemensam NRP-plan för NRP-fonden utarbetas för varje medlemsland. Liknande stödåtgärder som i nuläget kan sannolikt tillämpas för utvecklingen av jordbrukspolitiken och landsbygden också i fortsättningen. Kommissionen föreslår att finansieringen för jordbrukets inkomststöd öronmärks.

När man bedömer hur stödsystemet fungerar är stödets inriktning, incitamenten, riskhanteringsförmågan och den långsiktiga förutsägbarheten centrala aspekter. Det nuvarande systemet har bidragit till kontinuiteten i jordbruksproduktionen, men lönsamhetsproblemen, de kraftiga kostnadsvariationerna och osäkerheten på marknaden har ökat behovet av att ändringar och utveckling. Stödpolitikens struktur har ett samband med jordbrukets lönsamhet. Tydliga och konsekventa strukturer stärker investeringsviljan, förnyelsen och produktionens långsiktighet.

Handelspolitiken och reglerna och åtagandena i den internationella handeln bestämmer villkoren för livsmedels- och jordbrukspolitiken. Pandemin, Rysslands anfallskrig i Ukraina och den geopolitiska omvälvningen har ökat instabiliteten i den internationella handeln och framhävt vikten av livsmedelstrygghet, självförsörjning och tillgången till kritiska produktionsinsatser. En allt större del av utrikeshandeln med länder utanför EU grundar sig på bilaterala handelsavtal. Handelsavtalen stärker EU-ländernas ekonomi och öppnar upp nya marknader även för jordbruksprodukter. Samtidigt ökar konkurrensen på marknaden på grund av importen. I avtalen ingår begränsningar för marknadstillträde och skyddsmekanismer som beaktar den känsliga marknaden för jordbruksprodukter. Det växande nätet av bilaterala handelsavtal diversifierar EU:s leveranskedjor och

exportmarknader och gör handeln mer stabil. Produktionsvillkoren och förhållandena i importländerna avviker från de europeiska och finländska, och det går inte alltid att kräva samma produktionsstandarder för importprodukter som för inhemska produkter.

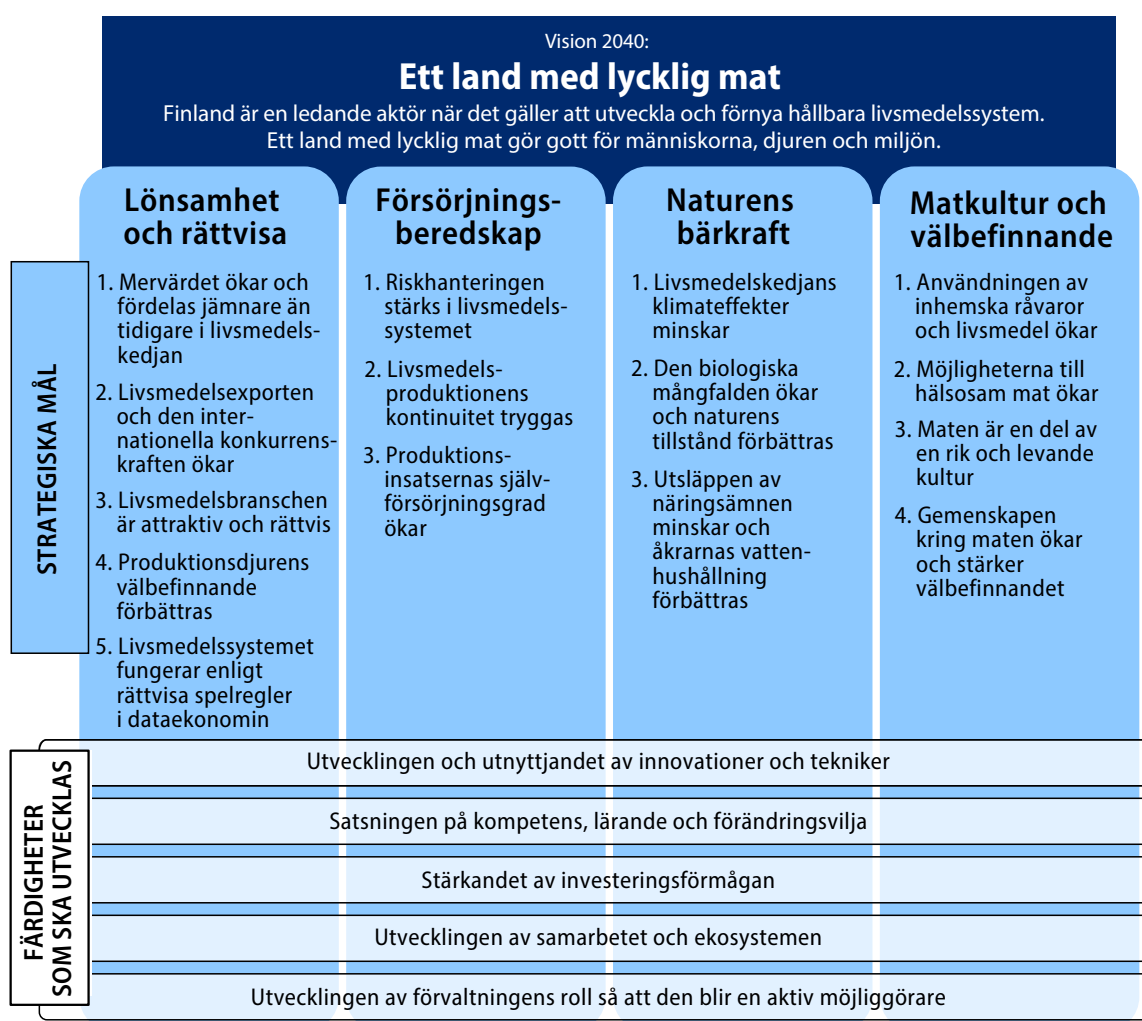
Finlands livsmedelsexport drabbades av en stor chock 2014 till följd av Rysslands motsanktioner. Sanktionerna på grund av det anfallskrig som Ryssland inledde mot Ukraina har nästan helt stoppat jordbruks- och livsmedelshandeln mellan länderna, och situationen kommer inte att återgå till vad den var. Rysslands betydelse som leverantör av gödselmedel och energi avtar också. Ukrainas närmare förhållande till EU, det utvidgade bilaterala handelsavtalet och utsikterna till EU-medlemskap är relevanta för jordbrukssektorn. Om Ukraina går med i EU kommer den gemensamma jordbrukspolitiken att omfatta en exportorienterad stormakt inom jordbruket.

3 Den nationella livsmedelsstrategin 2040

Den nationella livsmedelsstrategin som blev klar i december 2025 ger en samlad bild av den önskade utvecklingen och målbilden för det finländska livsmedelssystemet fram till 2040.

Strategins vision "Den lyckliga matens land – Finland är en ledande aktör när det gäller att utveckla och förnya hållbara livsmedelssystem" bygger på fyra strategiska målsättningar och fem färdigheter som ska utvecklas. De strategiska målsättningarna är lönsamhet och rättvisa, försörjningsberedskap, naturens bärkraft och matkultur och välbefinnande. Dessa stöds av fem färdigheter: utveckling av innovationer och tekniker, stärkande av kompetensen, investeringsförmåga, samarbetsekosystem och förvaltningens roll som en aktiv möjliggörare.

Figur 2. Strategimatrix som beskriver de strategiska målsättningarna, deras mål och de färdigheter som behöver utvecklas

Visionen beskriver också en mångsidig produktion i Finland:

År 2040 är den finländska matproduktionen mångsidig och grundar sig på modeller av olika omfattning. Dessa grundar sig på cirkulär ekonomi, tryggar försörjningsberedskapen, matkulturen och en hållbar produktion samt ökar mervärdet inom livsmedelsbranschen.

1. Volymbaserad produktion som stöder livsmedelsexportens tillväxt och garanterar alla tillgång till trygg och inhemsk mat till rimliga priser.

2. Produktion som styrs genom interaktion och som baserar sig på lokala mervärdeskedjor och möjliggör mångsidiga inkomstkällor på landsbygden.

Oberoende av produktionens omfattning främjar alla aktörer inom branschen stärkandet av den biologiska mångfalden. Jordmånen och vattendragen mår bra när näringsämnena cirkulerar och sidoströmmarna utnyttjas effektivt.

Strategin anger en gemensam riktning och genomförs med fyraåriga planer.

Avsnitt 3 beskriver strategins bakgrund och fördjupar lägesbilden för de strategiska målsättningarna och målen. I detta avsnitt presenteras efter varje strategisk målsättning de teman som är centrala för den första genomförandeplanen och som kräver att konkreta åtgärder vidtas under den första genomförandeperioden 2026–2030.

Med konkreta åtgärder avses metoderna för att uppnå målen. Om temat exempelvis är att stärka företagens investeringsförmåga är de konkreta åtgärderna de metoder som tillämpas för att stärka företagens investeringsförmåga. En metod som jord- och skogsbruksministeriet kan bidra med är att se till att regleringsmiljön är stabil så att företagen kan planera på lång sikt.

3.1 Strategisk målsättning: Lönsamhet och rättvisa

År 2040 är Finlands livsmedelssystem lönsamt och rättvist. Det skapar värde för hela livsmedelskedjan, det vill säga den mervärdeskedja som sträcker sig från primärproduktionen till konsumenten. Uppskattningen av finländsk mat och företagens internationalisering har stärkt livsmedelsbranschens livskraft och skapat mervärde för alla parter i den. En rättvis inkomstfördelning och rättvisa arbetsförhållanden i mervärdeskedjan har stött företagarnas och arbetstagarnas välbefinnande. Produktionsdjurens välbefinnande och hanteringen av riskerna för djursjukdomar ligger på en hög nivå.

Livsmedelssektorn är Finlands fjärde största industribransch och sysselsätter cirka 320 000 personer när de indirekta effekterna beaktas. Det motsvarar nästan 12 procent av alla sysselsatta. Sektorn består till cirka 98 procent av små och medelstora företag. Även om det finns många små och medelstora företag i sektorn är deras sammanlagda omsättning bara 40–50 procent av hela sektorns omsättning, vilket visar att strukturen är koncentrerad och de stora företagen har en stark ställning.

För att lönsamheten ska kunna förbättras måste förädlingsgraden höjas, nya värdekedjor byggas upp och exporten stärkas. Jämsides med lönsamhet är rättvisa en väsentlig del av livsmedelssystemets funktion. Ett centralt mål är att mervärdet ökas och fördelas jämnare mellan producenter, industri, handel och service. Digitaliseringen och dataekonomin har snabbt förändrat omvärlden för livsmedelssystemet.

Digitaliseringen av produktions- och distributionsprocesser och en mångsidig tillämpning av data har förbättrat effektiviteten, produktiviteten och kundorienteringen. Digitaliseringen och dataekonomin måste också utvecklas rättvist och så att olika aktörers utgångslägen beaktas. Rättviseaspekten gäller också arbetstagarnas rättigheter och produktionsdjurens välfärd, som är en del av ett hållbart och rättvist livsmedelssystem.

Centrala teman i genomförandeplanen

Ekonomi: Stärka företagens investeringsförmåga och förbättra lönsamheten i hela värdekedjan. Utveckla finansieringsinstrumenten så att de hjälper företagare att inleda verksamhet och så att nya företagare ger sig in i livsmedelsbranschen. Förenkla processerna för ägarbyte i företag i ännu högre grad.

Reglering: Se till att regleringsmiljön är förutsägbar och effektivt utöva inflytande i EU.

Samarbete: Inrätta nya samarbetsmodeller, såsom producentorganisationer, för att främja samarbete och stärka hanteringen av riskerna i livsmedelsbranschen. Utveckla spelregler för dataekonomin gemensamt och tvärssektoriellt.

Tillväxttjänster: Etablera de tillväxt- och exportfrämjande tjänsterna i livsmedelsbranschen utifrån Tillväxtprogrammets⁴ modell.

Nya värdekedjor: Stärka och stödja den internationella tillväxten och exporten inom nya biotekniska lösningar, ny livsmedelsteknik och nya servicekoncept. Påverka EU-lagstiftningen och undanröja hinder för tillväxt för att nya värdekedjor ska kunna utvecklas på den inre marknaden och utanför den. Möjliggöra olika försöksplattformar inom forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamheten.

Naturproduktsbranschen: Främja tillväxt inom naturproduktsbranschen, öka förädlingen av vilt, bär, svampar och skogliga biprodukter (som årsskott, kåda, sav, specialsvampar), förtydliga regleringen och utveckla värdekedjan så att den stöder tillväxt.

Fiskerihushållning: Öka produktionen, vidareförädlingen och konsumtionen av inhemsk fisk.

4 Åtgärd i regeringsprogrammet Ett starkt och engagerat Finland och program för att stärka Finlands internationella konkurrenskraft och exporten inom livsmedelsbranschen.

Utbildning: Stärka regional utbildning som motsvarar arbetslivets behov inom jordbruks-, fisk- och naturproduktsbranschen och livsmedelsbranschen. Bevara och stärka spetsforskning och högskole-examina inom jordbruks- och livsmedelsbranschen.

Spårbarhet: Ge konsumenterna insyn i miljödata och uppgifter om djurvälstånd för enskilda produkter.

Riskhantering: Hantera risker för djursjukdomar och väderrelaterade risker på ett bättre sätt.

3.1.1 Mervärdet ökar och fördelas jämnare än tidigare i livsmedelskedjan

Strategiskt mål

Det ökade mervärdet grundar sig på att hela branschens lönsamhet, konkurrenskraft och förutsägbara verksamhetsmiljö stärks. Primärproducenternas ställning stärks genom att öka förhandlingskraften och utveckla avtalspraxisen, varvid den andel av konsumentpriserna som primärproducenterna får ökar. Inom fiskerihushållningen och naturproduktbranschen utvecklas mervärdeskedjor och branschernas omsättning ökar. Det ökade mervärdet grundar sig på en ökning av förädlingsgraden, nya mervärdeskedjor, en rättvis inkomstfördelning och ett ökat samarbete inom branschen, vilket tryggar den inhemska livsmedelsproduktionens livskraft. Tillväxten i små och medelstora företag stöds, nya, mångsidiga värdekedjor utvecklas och den nuvarande strukturen kompletteras. Korta leveranskedjor, lokala marknader och producentdrivna lösningar stärker den regionala värdebildningen och livsmedelstryggheten.

Företagarinkomsten från jordbruket har länge varit blygsam och försämrats avsevärt under 2020-talet, med undantag för växthusföretagen, där företagarinkomsten har ökat. Företagarinkomsten från jordbruket varierar kraftigt mellan gårdarna beroende på verksamhetens inriktning och gårdens storlek. Marknadsintäkternas betydelse för inkomstbildningen har ökat under senare år, då

inflationen har minskat stödets köpkraft. Samtidigt är stöden fortfarande ett sätt att hantera risker eftersom de jämnar ut variationerna i kassaflödet så att verksamheten kan fortsätta i en instabil omvärld. Tyngdpunkten förskjuts ändå allt mer mot marknadskompetens, kostnadshantering och den enskilda gårdens strategiska förmåga då stödets reella betydelse minskar.⁵

Producentens andel av konsumentpriset har inte ökat i samma takt som livsmedelspriserna stigit, och andelen varierar mellan olika produktgrupper. Samtidigt har konsumtionen av importprodukter ökat. Konsumentpriserna avspeglar inte den inhemska produktionens kvalitet, och mervärdet når inte primärproducenten. Den här prisklyftan i förhållande till utländska produkter försämrar den inhemska produktionens konkurrenskraft.

Naturproduktsbranschen anses ha en stor tillväxtpotential både i Finland och internationellt. I Finland har branschens omsättning varit cirka 780 miljoner euro och väntas fortsätta öka särskilt för produkter med högre förädlingsgrad. Den internationella handeln väntas öka ännu snabbare, vilket tyder på att branschens ekonomiska potential är betydligt större än konsumtionen i nuläget. Råvarukedjornas funktion och skala och kompetensbristen begränsar tillväxten.

Livsmedelsindustrin har fått en starkare ställning sedan kostnadskrisen i början av 2020-talet, och lönsamheten har återgått till en stabilare nivå. Investeringarna har ökat under de senaste åren och sysselsättningen har varit fortsatt stark jämfört med många andra industribranscher. Livsmedelsindustrin berörs ändå av samma utmaningar som de andra aktörerna i livsmedelssystemet, bland annat osäkerheten på grund av de geopolitiska spänningarna.

Handeln spelar en viktig roll i fördelningen av mervärdet på grund av kontaktytan med konsumenterna och eftersom de tre största aktörerna kontrollerar nästan hela marknaden. Denna struktur ger handeln en stark förhandlingsposition och framhäver hur den påverkar prisnivån och den inhemska produktionens konkurrenskraft. Ekonomiskt sett är handeln stabil och lönsam. Dagligvarumarknaden var värd 23,5 miljarder euro 2024, och näthandelns andel var cirka 3 procent, alltså 693 miljoner euro. Branschens lönsamhet har förblivit stark och handeln investerar kontinuerligt i att förbättra priskonkurrenskraften, utveckla handelsnätet och införa digitala lösningar.

5 Ekonomisk lägesbild över jordbrukssektorn, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-132-5>.

Restaurangerna och måltidstjänsterna tillför en väsentlig del av mervärdet i livsmedelskedjan eftersom de vidareförädlar råvaror och producerar mervärde för konsumenten genom service och upplevelser. Under de senaste åren har branschen gått igenom förändringar på grund av coronapandemin och den ekonomiska osäkerheten. De faktorerna har påskyndat bland annat digitala lösningar som beställningar på nätet, hemleveranstjänster och nya servicekoncept.

Konsumenternas köpkraft och val styr hur mervärdet fördelas. De har blivit mer prismedvetna men samtidigt mer intresserade av inhemska produkter, lokalt producerade livsmedel, hållbarhet och insyn. Digitaliseringen och de nya distributionskanalerna förändrar det traditionella systemet. Livsmedel är en av de viktigaste produktgrupperna som köps på nätet och levereras hem, vilket visar att konsumentbeteendet har förändrats.

Konsumenternas köpkraft är ändå fortfarande svag, vilket märks i deras prismedvetenhet och preferens för förmånliga alternativ. Några av de centrala utmaningarna är den ökande importen av förädlade livsmedel och den begränsade tillgången på inhemska råvaror, som ökar beroendet av den internationella marknaden.

3.1.2 Exporten av livsmedel och den internationella konkurrenskraften ökar

Strategiskt mål

Finland profilerar sig som ett matland med en hållbar produktion som identifieras på internationell nivå. Företagen utvecklar nya exportprodukter och tekniker där Finland har naturliga konkurrensfördelar. Företagen inom livsmedelsbranschen i Finland internationaliseras genom att tredubbla värdet på livsmedelsexporten före 2040. Exportens ökade värde grundar sig på råvaror av hög kvalitet, i synnerhet växtbaserade och hälsosamma livsmedel, ökad förädlingsgrad och ett hållbart produktionssätt. Exporten blir mångsidigare; utöver mervärdesprodukter exporteras även teknologi, till exempel bioteknik, utrustning och kompetens. Inom livsmedelsbranschen görs stora satsningar på att utveckla exportkompetensen samt på att bygga upp och marknadsföra varumärken.

Finlands livsmedelsexport har ökat de senaste åren, men i en internationell jämförelse ligger Finland fortfarande klart efter jämförelseländerna. Livsmedelsexportens värde ökade med 5 procent och mängden med 18 procent från 2023 till 2024. Mellan 2024 och 2025 ökade livsmedelsexportens värde från 2,3 till 2,4 miljarder euro (5,5 procent). Det tillväxtmål som nämns i regeringsprogrammet, en fördubbling av livsmedelsexporten fram till 2031, förutsätter dock ett starkt engagemang och målmedvetna åtgärder även i fortsättningen.

Den offentliga sektorns roll i exportfrämjandet är central särskilt när det gäller att utveckla och stödja myndighetsprocesser och andra exporttjänster. Det tillväxtprogram för livsmedelsbranschen som ingår i regeringsprogrammet är en helhet som kompletteras, och efter att programmet inleddes 2024 har omfattande åtgärder satts igång inom livsmedelsbranschen för att öka tillväxten och internationaliseringen. De nya strukturerna för exportfrämjande som nyligen införts tillsammans med såväl utrikesministeriet som den företagsorienterade tillväxtplattformen kommer att sätta fart på exporttillväxten i kombination med de andra åtgärderna i tillväxtprogrammet för livsmedelsbranschen, och avsikten är att de ska bli bestående.

Produkter med låg förädlingsgrad dominerar livsmedelsexportens struktur, medan andelen långt förädlade produkter med högt mervärde fortfarande är liten. Dessutom är en stor del av företagen inom livsmedelssektorn små och medelstora företag med begränsad omsättning och exportkapacitet.

Det finns tillväxtpotential för exporten inom flera sektorer. Mjolkprodukter, kött och inom spannmålssektorn havre är de centrala kategorierna med tanke på exportvärdet, och för dem kan tillväxt uppnås särskilt genom att man utvecklar produkter med högre förädlingsgrad. Till exempel har värdet på exporten av mjolkprodukter över tiden ökat för smör och mjölkpulver, medan exporten av ostar sjunker. Inom köttsektorn har fjäderfäkött blivit en viktig tillväxtbransch, medan exporten av svinkött har lidit på grund av förändringar på marknaden i Kina. När det gäller grönsaker har exempelvis exporten av växthusgurka ökat.

Fiskerihushållningen är en av de branscher inom livsmedelssektorn som har väsentlig tillväxt- och exportpotential. Programmet för främjande av inhemsk fisk har som mål att mångdubbla exporten av fiskprodukter fram till 2035 och öka konsumtionen av inhemsk fisk så att den ligger i linje med de nationella näringsrekommendationerna. Detta förutsätter att produktionen av både fångad och odlad fisk ökar, att nya produktionstekniker införs och att investeringar görs i hela kedjan. Produktionsvolymerna kan ökas om vattenbruket utvecklas särskilt i havsområden

och i recirkulerande vattenbrukssystem. I och med tillväxten i fiskerihushållningen kan fiskförädlingsindustrin öka exporten och stärka den finländska livsmedelssektorns konkurrenskraft på marknader där hållbarheten är viktig.

Tillväxtmöjligheterna inom livsmedelssektorn och möjligheterna att exportera mångsidigare är stora också i naturproduktsektorn. Branschen omfattar skogsbär, skogssvampar, vilda växter och specialprodukter som utnyttjas i livsmedel men också i kosmetika, turism och produkter för välbefinnande. Inom naturproduktsektorn i Finland finns cirka 770 företag, av vilka de flesta är mikroföretag. Trots att företagen är många är omsättningen och förädlingsgraden fortfarande låg. Endast en bråkdel av den årliga skörden samlas in för kommersiella ändamål. Bara 3–10 procent av blåbären och lingonen och mindre än 1,5 procent av skogssvamparna tas tillvara.

Tillväxten inom naturproduktsektorn begränsas bland annat av variationer i tillgången på råvaror, beroendet av utländska plockare och den bristande industriella förädlingen. Även bristfälliga strukturer i logistikkedjorna och avsaknaden av organisering och samarbete med andra aktörer i livsmedelsbranschen begränsar tillväxten. Konsumenttrender som framhäver hållbarhet och välbefinnande stöder däremot utvecklingen, och det gör också de rikliga förnybara naturresurserna. Naturprodukterna har potential att generera högt mervärde för såväl exporten som den inre marknaden.

Växtproduktionens ställning är stark och tillväxtmöjligheterna goda i Finland, och den strukturella utvecklingen har varit snabb. Produktionen av ätbara trädgårdsprodukter, det vill säga växthus- och frilandsgroönaker samt bär och frukter, var värd cirka 550 miljoner euro 2024. Beroendet av stöd är lågt jämfört med de flesta andra sektorer inom primärproduktionen. Exempelvis 2020–2024 var intäkterna inom trädgårdsproduktionen i medeltal 23 procent av hela jordbrukets intäkter utan stöd och 45 procent av de sammanlagda intäkterna inom växtodlingen.

Nya värdekedjor och ny livsmedelsteknik innebär tillväxtmöjligheter för den finländska livsmedelssektorn. Ingrediensindustrin producerar med hjälp av olika tekniker till exempel proteiner och fetter för livsmedelsindustrin. Finland är ett av världens främsta länder inom livsmedelsteknik och har flera företag som kommersialiserat sin teknik. Även om branschen befinner sig i en utvecklingsfas där produktutvecklingskostnaderna är höga och uppskalningen kräver stora investeringar är den långsiktiga potentialen stor. Enligt internationella bedömningar väntas den globala marknaden för cellulärt jordbruk växa från tiotals miljarder upp till hundratals miljarder euro under 2030-talet. Kostnadskonkurrenskraften är realistiskt sett större för komponenter med enkel struktur som är lätta att vidareförädla,

såsom enskilda proteiner. Det cellulära jordbruket stöder övergången till lösningar med högt förädlingsvärde och konkurrenskraftig teknik och kompletterar de traditionella branscherna inom livsmedelsexporten.

3.1.3 Livsmedelsbranschen är lockande och rättvis

Strategiskt mål

Inom livsmedelsbranschen finns mångsidiga och betydelsefulla uppgifter som lockar unga och nya experter att utbilda sig inom branschen. Det finns en dragnings- och hållkraft både i fråga om studier inom branschen samt branschen som sysselsättare. Branschens attraktivitet stärks genom lönsamhet, arbetshälsa och uppskattning samt genom att man satsar på utbildning, stöd för ägarbyten och ekologiskt hållbara innovationer. En rättvis bransch innebär en rättvis fördelning av mervärdet, goda arbetsförhållanden och respekt för de mänskliga rättigheterna. Det finns en stark forsknings- och utvecklingsverksamhet inom branschen och antalet startup-företag och finansieringen av dem ökar. Finlands mål är att vara den mest investeringsvänliga verksamhetsmiljön för hållbar mat i EU.

Utbildningar inom lantbruks- och livsmedelsbranschen finns runtom i Finland även om strukturomvandlingen inom utbildningen särskilt har minskat antalet läroanstalter på andra stadiet under de senaste 20 åren. De ungas intresse för grundutbildning inom lantbruksbranschen har minskat, men inom högskoleutbildningen är läget fortsatt bra.

Det finns mångsidiga arbets- och karriärmöjligheter inom livsmedelsbranschen från primärproduktion till förädling, logistik, detaljhandel och service. Inom livsmedelsbranschen används mycket säsongsarbetskraft, vilket framhäver vikten av att säkerställa att arbetstagarna behandlas rättvist.

Lantbruksföretagarnas utbildningsnivå har stigit under de senaste årtiondena, vilket visar att kompetensen har ökat. Åldersstrukturen är snedvriden inom branschen. Medelåldern bland lantbruksföretagarna är cirka 54 år, och andelen under 35 år är mindre än 10 procent. Uppfattningen att arbetsförhållandena

är belastande, produktionen osäker och lönsamheten svag är ett problem för branschens attraktionskraft bland unga. Tillgången på kompetenta arbetstagare och avbytar-service är också ställvis mycket bristfällig.

Premisserna för ägarbyten i lantbruksföretag, till exempel den stora ekonomiska risken, påverkar direkt branschens attraktionskraft. De allt större gårdarna och investeringsbehoven samt den kapitalintensiva produktionen har höjt tröskeln för att bli företagare och försvårat ägarbytena. Det försämrar branschens förnyelseförmåga och hotar den levande landsbygden. Europeiska kommissionens strategi för generationsskifte som offentliggjordes 2025 ger en bakgrund som utmaningarna kan analyseras mot. Ur Finlands synvinkel är det avgörande att gårdarna tas över av nya ägare planmässigt och vid rätt tidpunkt så att man säkerställer kontinuiteten i kompetensen, investeringarna och utvecklingsmöjligheterna.

Inom livsmedelsindustrin finns stabila, mångsidiga och kompetenskrävande arbetsuppgifter från produktionen till produktutvecklingen, logistiken, kvalitets- och hållbarhetsarbetet och exporten. Löneutvecklingen ligger efter andra industrisektorer, och det gör branschen mindre attraktiv. Restaurangsektorn är den största sysselsättaren inom livsmedelsbranschen i Finland och lider av arbetskraftsbrist, belastande arbetsförhållanden, säsongsbetonat arbete och konjunkturkänslighet.

Finlands forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamhet, särskilt inom nya värdekedjor som cellulärt jordbruk, är internationellt känd. Genom specialisering och satsningar på nya värdekedjor kan vi trygga vår konkurrenskraft, få till stånd hållbar tillväxt och utveckla lösningar som gynnar det globala livsmedelssystemet.

3.1.4 Produktionsdjurens välbefinnande förbättras

Strategiskt mål

Produktionsdjurens välbefinnande identifieras som en del av ett hållbart och rättvist livsmedelssystem. I beslutsfattandet beaktas djurens arttypiska beteendebestånd, till exempel möjlighet till socialt umgänge, att röra på sig, att vistas utomhus och till tillräckliga utrymmen. Strukturella förändringar i husdjursproduktionen, till exempel ökad gårdsstorlek, försämrar inte djurens välbefinnande. Kunskaperna om och ansvaret för djurens välbefinnande stärks hos aktörer i livsmedelskedjan och praxis som stöder djurens välbefinnande utvecklas utifrån forskningsrön. Konsumenternas möjligheter att få produktspecifik information om djurens välbefinnande förbättras. Djursjukdomar bekämpas effektivt och friheten från salmonella och antibiotika upprätthålls. Djurens välbefinnande ses också som en konkurrensfördel som stöder uppskattningen av den inhemska produktionen och exportmöjligheterna.

I Finland är produktionsdjuren i internationell jämförelse friska, och djurhälso-systemet är ett av de starkaste i Europa. I Finland förekommer allmänfarliga smittsamma sjukdomar endast i liten utsträckning och sjukdomsriskerna hanteras effektivt. Den medicinska behandlingen av djur regleras noggrant och antibiotika används endast när det behövs.

Under de senaste åren har djurens möjligheter till arttypiskt beteende fått allt mer uppmärksamhet, smärtlindring har blivit vanligare och uppfödningförhållandena har förbättrats. Den nya djurskyddslagen trädde i kraft 2024 och konsekvenserna framträder stegvis.

Tillsynssystemet visar att största delen av gårdarna som håller produktionsdjur uppfyller minimikraven i lagstiftningen. Enligt Livsmedelsverket har andelen djurhållningsplatser som uppfyller djurvälståndskraven i stickprovskontrollerna fortsatt varit hög, och tillsynen inriktas riskbaserat på produktionsinriktningar och gårdar där fler brister har upptäckts. I Livsmedelsverkets tillsynsrapport för 2024 uppges att cirka 85 procent uppfyller kraven även om det förekommer regionala variationer och bristerna kan vara betydande på enskilda gårdar.

3.1.5 En rättvis dataekonomi skapar värde i livsmedelssystemet

Strategiskt mål

Dataekonomin skapar nya möjligheter och värde. Information rör sig i flera riktningar från producenterna till konsumenterna och tillbaka, vilket stöder ett hållbart beslutsfattande. Inom branschen utvecklas gemensamt överenskomna spelregler för ägande av data, fördelningen av kostnaderna för att producera data och för att dela data samtidigt som man säkerställer i synnerhet primärproducenters samt små och medelstora aktörers ställning när det gäller att utnyttja dataekonomin. Transparent, tillförlitlig information gör matens ursprung och miljökonsekvenser synliga och jämförbara för konsumenterna. Prisernas och avtalens transparens samt datans interoperabilitet möjliggör en jämlik användning av data och stöder en rättvis värdebildning. Dataekonomin stöder också forskningen, livsmedelstryggheten och innovationer, och Finland profilerar sig i toppen när det gäller dataekonomi inom livsmedelsbranschen i Europa.

Intelligent automatisering, sensorteknik och robotteknik effektiviserar processer, och data som uppkommer utnyttjas i företagens interna styrning och optimering men också för att producera ny information, prognostisera och fatta beslut.

För att säkerställa tillförlitlighet och insyn kan man utnyttja blockkedjeteknik, produktpasssystem eller centraliserade databanker som förhindrar att uppgifter ändras i efterhand och ökar förtroendet för att värdekedjorna fungerar. Dataområdena enligt den europeiska strategin för data⁶ gör det möjligt att utbyta data över sektorsgränserna, vilket hjälper inhemska aktörer att få tillgång till internationella affärsekosystem.

För att dataekonomin ska utvecklas krävs en fungerande infrastruktur, särskilt på landsbygden där väderförhållandena, de långa avstånden och befolkningstätheten medför utmaningar. Bredbandsanslutningarnas omfattning och driftsäkerhet är kritiska förutsättningar för databaserad produktion och lösningar för intelligent

6 <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sv/policies/strategy-data>.

jordbruk. För att man ska kunna dra nytta av dataekonomin krävs också investeringar i sensorer, programvara, utrustning och datasäkerhet, och producenternas och företagens kompetens och samarbete måste stärkas.

3.2 Strategisk målsättning: Försörjningsberedskap

År 2040 är Finlands livsmedelssystem försörjningstryggt, stötsäkert och har en förmåga att anpassa sig till klimatförändringens effekter. Riskhanteringen har stärkts inom produktionen och förädlingen och i distributionskedjorna. Självförsörjningsgraden för kritiska produktionsinsatser inom jordbruket har stigit. Förändringen i livsmedelssystemet har tryggt kontinuiteten i den inhemska primärproduktionen och bevarat den decentraliserade produktionsstrukturen. Försörjningsberedskapen har också stärkts genom nya mervärdeskedjor, tekniker och en mångsidigare livsmedelsproduktion.

Flera samtidiga omvälvningar som klimatförändringarna, den geopolitiska instabiliteten och variationerna i priserna på produktionsinsatser har satt det finländska livsmedelssystemet på prov. Dessa faktorer har ökat osäkerheten i hela livsmedelssystemet och framhållt försörjningsberedskapens betydelse.

En fungerande marknad och en konkurrenskraftig ekonomi ligger till grund för försörjningsberedskapen. Marknaden räcker ändå inte alltid till för att upprätthålla samhällets ekonomiska och tekniska basfunktioner i olika störningssituationer och undantagsförhållanden. Av den anledningen behöver försörjningsberedskapen utvecklas så att det finns beredskap att upprätthålla så normala samhällsfunktioner som möjligt även i krissituationer. I Finland säkerställs försörjningsberedskapen genom ett omfattande samarbete mellan den offentliga sektorn, den privata sektorn och tredje sektorn.

I målen och valet av medel för försörjningsberedskapen måste Finlands särdrag beaktas, såsom det kalla klimatet, det perifera läget, beroendet av sjötransporter, den energiintensiva ekonomiska strukturen och de långa transportavstånden. Globaliseringen, förändringarna i ägar- och affärsstrukturer samt den tekniska utvecklingen medför dessutom nya utmaningar för försörjningsberedskapen.

Centrala teman i genomförandeplanen

Regionalisering: Främja en ekonomiskt lönsam, diversifierad och regionalt distribuerad livsmedelsproduktion och livsmedelsförädling. Säkerställa förutsättningar där lokala värdekedjor kan uppstå och stärka de två produktionsmodeller som ingår i livsmedelsstrategins vision.

Självförsörjning: Öka självförsörjningen med kritiska råvaror för insatsindustrin som behövs i livsmedelssystemet och öka produktionen av decentraliserad och förnybar energi i hela värdekedjan.

Produktion: Stärka självförsörjningen med protein genom att utveckla växtförädlingen, produktionen och vidareförädlingen och utveckla värdekedjorna för växtbaserat protein så att de åtminstone motsvarar hemmamarknadens behov.

Arbetskraft: Öka antalet jobb inom livsmedelsbranschen och säkerställa goda arbetsförhållanden för säsongsarbetarna. Stärka lantbruksföretagarnas välbefinnande och arbetshälsa.

Klimatförändringar: Utveckla växtarter och växtsorter, odlingsmetoder och tekniker som lämpar sig för nya förhållanden och stärka utvecklingsresurserna för anpassning till klimatförändringarna. Ha beredskap mot nya växt- och djursjukdomar och skadegörare.

Cirkulär ekonomi: Utveckla affärsmodeller som stöder och stärker den cirkulära ekonomin inom hela livsmedelssystemet och undanröja hinder i lagstiftningen.

3.2.1 Riskhanteringen stärks i livsmedelssystemet

Strategiskt mål

Livsmedelssystemet förbereder sig på förhand på kriser och extrema väderfenomen. Aktörerna i livsmedelssystemet identifierar sin roll i att upprätthålla stötsäkerheten och krishanteringen och främjar systematiskt dessa. Bevarandet av olika stora och mångsidiga gårdar, företag inom livsmedelsbranschen och nödvändighetstjänster runt om i landet förbättrar kriståligheten. Decentraliserad energiproduktion i kombination med lantbruk och landsbygdsföretag tryggar tillgången till energi i hela landet. Självförsörjningen när det gäller växtprotein och protein ökas genom att man diversifierar produktionen, utvecklar de inhemska produktionskedjorna för proteingrödor samt utnyttjar nya biotekniska lösningar i växtförädlingen och livsmedelsproduktionen. Tillgången till vatten och energi tryggas under alla förhållanden och kritisk infrastruktur skyddas så att livsmedelssystemet klarar av även undantagsförhållanden. Medborgarnas krisberedskap ökar både i fråga om aktionsberedskapen och den materiella beredskapen.

Globaliseringen har medfört ett större och mångsidigare livsmedelsutbud för konsumenterna, men samtidigt gjort leveranskedjorna längre och mer sårbara. Regional torka eller en störning på en viktig sjöled kan snabbt påverka de globala priserna om en effektiv transportled blir en flaskhals. Dessutom används handelspolitik, tullar och exportrestriktioner allt oftare som geopolitiska instrument, vilket splittrar marknaden och försvagar förtroendet för den internationella handeln.

Livsmedel är en del av den nationella säkerheten, som hotas av klimatförändringarna. De har både direkta och indirekta konsekvenser för Finland. Till de direkta konsekvenserna hör att extrema väderfenomen som värmeböljor, skyfall och temperaturstress under vegetationsperioden blir vanligare, vilket försämrar skördarna och ökar risken för växtskadegörare och djursjukdomar. Även om klimatet i Finland i genomsnitt förändras långsammare än i många andra regioner orsakar de allt vanligare extrema förhållandena och förändringarna i nederbörden anpassningsbehov i hela livsmedelssystemet.

De indirekta konsekvenserna påverkar Finland genom den internationella marknaden och leveranskedjorna. Globala skördeföruster, prissvängningar och problem i tillgången på produktionsinsatser kan snabbt påverka det finländska livsmedelssystemets funktionsförmåga.

För att kriståligheten ska kunna stärkas måste aktörerna i livsmedelssystemet identifiera sina roller och planmässigt utveckla sin beredskap inför undantagsförhållanden. Finlands mångsidiga näringsstruktur som består av företag i olika storleksklasser med en decentraliserad produktion som inte är beroende av enskilda aktörer eller orter stärker kriståligheten.

Den decentraliserade energiproduktionen på landsbygden stöder livsmedelssystemets funktionsförmåga och tryggar tillgången på energi i krissituationer. Produktions- och förädlingsenheternas regionala täckning och tillgången på kompetent arbetskraft är centrala faktorer för livsmedelssystemets kristålighet, och när lönsamheten säkerställs i olika regioner bidrar det också till att de samhällsviktiga tjänsterna bevaras i hela landet. Tillgången på vatten och energi måste tryggas under alla omständigheter och den kritiska infrastrukturen skyddas för att livsmedelssystemet ska fungera också under undantagsförhållanden.

Individernas och hushållens krisberedskap är en viktig del av livsmedelssystemets samlade resiliens. Det är viktigt att kunna ta vara på naturresurser som vilt, fisk och naturprodukter, som inte utnyttjas och värdesätts tillräckligt i Finland. Dessa resurser har både stor tillväxtpotential och en särskild roll under undantagsförhållanden.

3.2.2 Livsmedelsproduktionens kontinuitet tryggas

Strategiskt mål

Primärproduktionens funktionsförmåga stärks och dess kontinuitet tryggas under alla förhållanden. Branschen förblir lockande och dess ekonomiska lönsamhet förbättras. Ägarbyten bland primärproducenter underlättas och nya företagare får stöd för övergångsskedet. Företagarnas välfärd förbättras, vilket ökar branschens ekonomiska och sociala hållbarhet samt dragningskraft. Samtidigt stärks landsbygdens och hela livsmedelsbranschens livskraft. Finland utnyttjar och vidareutvecklar sina nordliga styrkor, till exempel vallbaserad husdjursskötsel. Anpassningen till klimatförändringen styr utvecklingen av växtarter och -sorter, odlingsmetoder och tekniker som lämpar sig för nya förhållanden. Med hjälp av ägoregleringar förbättras produktionens effektivitet.

Finlands livsmedelssystem grundar sig på en hög grad av självförsörjning inom livsmedelsproduktionen och livsmedelsförädlingen. Utifrån marknadsvärdet är självförsörjningsgraden för livsmedel cirka 80 procent, vilket är en stabil grund för den nationella försörjningsberedskapen. Primärproduktionens funktionsförmåga måste dock stärkas för att en kontinuerlig produktion ska kunna tryggas under alla förhållanden.

Inom animalieproduktionen finns strukturella beroenden som kan utgöra risker för försörjningsberedskapen. Riskhanteringen kräver beredskap och att alternativa lösningar utvecklas för att den inhemska produktionen ska fungera i alla situationer.

En viktig del av beredskapen är också att bevara växters och djurs genetiska resurser. Fröbanker och skydd av genetiska resurser säkerställer att kritiska sorter och raser bevaras för framtida generationer och kan användas under undantagsförhållanden eller förändrade klimatförhållanden. Mångfalden av genetiska resurser är livsviktig eftersom den utgör grunden för utvecklingen av nya, tåligare sorter och raser. I Finland stöder arbetet med genetiska resurser såväl den nationella försörjningsberedskapen som den globala livsmedelstryggheten.

Decentraliserad och mångsidigare produktion höjer försörjningsberedskapen. Ny teknik och nya värdekedjor, som lösningar för cirkulär ekonomi och effektivare användning av lokala resurser, stärker hållbarheten i hela systemet.

Åtgärder mot klimatförändringarna, till exempel den gröna omställningen och energiomställningen, kan ha övergångseffekter för livsmedelssystemet. När förnybara energikällor tas i bruk och fossila bränslen fasas ut påverkas tillgången på produktionsinsatser och deras pris, vilket kräver nya investeringar och tekniska lösningar.

3.2.3 Självförsörjningsgraden för produktionsinsatser stiger

Strategiskt mål

Primärproduktionens och förädlingsindustrins beroende av utländska produktionsinsatser minskar och den inhemska självförsörjningen ökar, särskilt i fråga om näringsämnen, energi, frön och kompletterande proteinfoder. Företagens egen och decentraliserade kapacitet att producera förnybar energi ökar, lösningar för cirkulär ekonomi främjas och den inhemska fröproduktionen och lagringen stärks. Graden av gödselmedel och foderkomponenter samt kemiska växtskyddsmedel av inhemskt ursprung ökar. Genom att öka produktionen av biogas minskar vi vårt beroende av fossila bränslen och återvinningen av näringsämnen effektiviseras. Väst- och strötorv är strategiskt viktiga råvaror och därför tryggas den inhemska tillgången till dem. Man förbereder sig på att tillgången till torv minskar och på att priserna varierar genom att fortsätta utveckla ersättande inhemska alternativ. Tillgången på arbetskraft – allt från expertarbete till maskinreparatörer – tryggas så att livsmedelssystemet fungerar även i störningssituationer.

Finlands livsmedelssystem grundar sig på en stark inhemsk livsmedelsproduktion och förädling, men vi är beroende av importen av flera kritiska produktionsinsatser. Det gör systemet sårbart och exponerat för marknadsstörningar och svängningar i produktionspriserna. Viktiga produktionsinsatser är till exempel gödselmedel, växtskyddsmedel, frön och fossila bränslen. I fråga om kompletterande proteinfoder inom husdjursproduktionen är graden av självförsörjning under 30 procent och jordbruksmaskiner och reservdelar till dem importeras till stor del från utlandet. De importerade insatserna har stor betydelse. Importen av jordbruksinsatser är värd över 1 miljard euro per år, och importen av insatser för hela livsmedelsindustrin cirka 5,7 miljarder euro, vilket motsvarar nästan 18 procent av branschens totalproduktion.

Vi är självförsörjande med bland annat grovfoder och växt- och strötorv. Det är viktigt att trygga inhemskt strö och substrat på grund av de tillgångs- och prisrelaterade hotbilderna. Att säkerställa tillgången är särskilt viktigt ur

försörjningsberedskapens synvinkel, eftersom torv har fastställts som en strategiskt viktig råvara. Under 2025 och 2026 bereder jord- och skogsbruksministeriet åtgärder för att trygga tillgången på inhemska substrat och inhemskt strö.

För att kunna höja självförsörjningsgraden krävs investeringar i förnybar energi, inhemsk förädlingskapacitet, fröproduktion och lagring samt inhemsk produktion av kritiska kemikalier och förpackningsmaterial.

3.3 Strategisk målsättning: Naturens bärkraft

År 2040 upprätthåller och stärker Finlands livsmedelssystem naturens bärkraft. Man har lyckats minska växthusgasutsläppen inom hela livsmedelssystemet. Den biologiska mångfalden har ökat i jordbruks- och naturmiljöerna och näringsbelastningen på vattendragen har minskat. Livsmedelsproduktionen stöder en hållbar vattenhushållning och använder naturresurserna på ett resurssmart sätt. Främmande arter som är skadliga för livsmedelsproduktionen är under kontroll.

Finland är rikt på mångsidiga naturresurser, och möjligheterna till nordlig livsmedelsproduktion är goda. Vegetationsperioden är kortare än i söder, men till exempel den rena luften, de tillräckliga vattenreserverna och den effektiva vattenanvändningen är styrkor vi har. Naturens bärkraft innebär ekosystemens förmåga att generera livsviktiga resurser och tjänster som näringsämnen, vatten, energi och ekosystemtjänster utan att äventyra deras regenerationsförmåga. Livsmedelsproduktionen är helt beroende av den förmågan. Om bärkraften överskrids leder det till att jordmånen utarmas, vattnen övergöds och artförlusten och klimatförändringarna accelererar, vilket försämrar livsmedelstryggheten och kristålligheten.

Dagens globala livsmedelssystem belastar naturen snabbare än den hinner återhämta sig. Särskilt användningen av fossila bränslen och produktionsmetoder som utarmar jordmånen och orsakar erosion leder på global nivå till att bärkraften överskrids, eftersom de ökar växthusgasutsläppen och påskyndar klimatförändringarna. När vattenresurser och bekämpningsmedel används flitigt och monokulturer är utbredda minskar den biologiska mångfalden och ekosystemen fungerar sämre.

Ett hållbart livsmedelssystem förutsätter anpassning till naturens bärkraft. Det innebär att näringsämnenas kretslopp effektiviseras, fossila bränslen ersätts med förnybara energikällor, jordmånens bördighet upprätthålls och förbättras, vattendragen skyddas och ekosystemtjänsterna tryggas för att livsmedel ska kunna produceras också i framtiden.

Livsmedelssystemet måste förnyas, ny teknik utnyttjas, hållbara odlingsmetoder införas och konsumtionsvanorna ändras för att naturens bärkraft ska kunna tryggas. Agroekologiska modeller och andra modeller som bygger på cirkulär ekonomi, där näringsämnenas kretslopp, energiproduktionen och de lokala värdekedjorna förenas, är en möjlighet att minska beroendet av fossila bränslen och minska belastningen från livsmedelssystemet.

Centrala teman i genomförandeplanen

Utsläppsminskningåtgärder: Utveckla och precisera mätningen, rapporteringen och verifieringen så att de vidtagna åtgärderna och deras effekt blir synligare än i nuläget.

Incitament: Utveckla och främja nya incitament som koldioxidmarknaden och naturvärdesmarknaden för att utsläppsminskningåtgärder ska införas effektivare och i större skala.

Energi: Förbättra energieffektiviteten och stödja energiomställningen i hela livsmedelssystemet.

Växthusgasutsläpp: Minska utsläppen från torvåkrarna genom att kartlägga och utveckla eller slopa odlingsmetoder och ta åkrar som inte aktivt används ur produktion genom återvätning. Minska utsläppen från animalieproduktionen bland annat genom att utveckla gödselhanteringen. Minska gödslingsutsläppen med precisionsjordbruksmetoder och främja kolinlagrande odlingsmetoder på mineraljordsåkrar. Stödja utvecklingen av nya tekniska lösningar för att minska jordbrukets växthusgasutsläpp och utsläpp som försämrar luftkvaliteten.

Naturens mångfald: Införa produktionsmetoder som ökar den biologiska mångfalden i större skala, som till exempel ekologisk produktion, utveckla indikatorerna för mångfald och öka betesgången. Förbättra jordmånens bördighet med odlingsmetoder som främjar den.

Återvinning av näringsämnen: Effektivisera återvinningen av näringsämnen i hela livsmedelssystemet från insatsindustrin till avfallsbehandlingsanläggningarna.

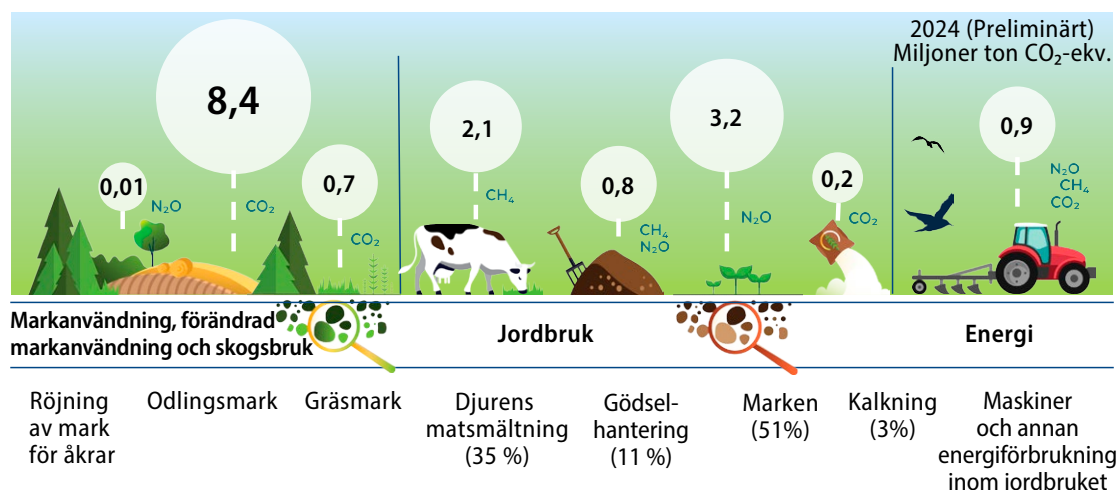
Samarbete: Öka samarbetet mellan primärproduktionen, vattenvården, forskningen och förvaltningen.

3.3.1 De klimatkonsekvenser livsmedelssystemet ger upphov till minskar

Strategiskt mål

Koldioxidutsläppen inom jordbruks- och markanvändningssektorn minskar i enlighet med de mål om klimatneutralitet före 2040 som avtalats. Även de indirekta koldioxidutsläppen från handeln och livsmedelsindustrin minskar betydligt, vilket innebär att de livsmedel som konsumeras år 2040 medför mindre utsläpp. Utsläppen från torvåkrarna minskar genom lösningar som sker på ett rättvist sätt och i dialog med jordbrukare och regionala aktörer.

Figur 3. Utsläpp av växthusgaser från jordbruket. Källa: Statistikcentralen/Preliminära uppgifter den 15 januari 2025

Livsmedelssystemet orsakar en betydande del av Finlands växthusgasutsläpp. Jordbrukets andel av de totala växthusgasutsläppen är cirka 25 procent, och största delen uppkommer i primärproduktionen. Finländarnas livsmedelsval påverkar klimatet också utanför landet. Produktionen, förädlingen och transporten av importerade livsmedel kan öka de sammanlagda klimatkonsekvenserna betydligt. Livsmedlen står för i medeltal cirka en femtedel av konsumentens klimatpåverkan.

Utsläppen från jordbruket består huvudsakligen av koldioxid, metan och dikväveoxid från marken, idisslarnas matsmältning, gödselhantering, gödsling och kalkning. Den enskilt största utsläppskällan är torvåkrarna, som orsakar 50–60 procent av utsläppen inom jordbruket trots att deras andel av åkerarealen är endast cirka 10 procent. Torvåkrarnas stora utsläpp beror på dikning och bearbetning som leder till att organiskt material bryts ned. Torvåkrarnas betydelse för livsmedelsproduktionen är dock stor under torra vegetationsperioder.

Livsmedelsindustrin orsakar utsläpp särskilt från processernas energiförbrukning, kylkedjorna och logistiken. Industrins omställning till utsläppssnåla energikällor har redan minskat utsläppsintensiteten. Transporterna och logistiken står för 5–10 procent av livsmedelssystemets klimatpåverkan.

I detaljhandeln uppkommer utsläpp särskilt från kylarnas och frysarnas energiförbrukning, belysningen, uppvärmningen av fastigheter och logistiken. Energi-
renoveringar, effektivare kylsystem och miljövänligare köldmedier har minskat
branschens utsläpp, men i fortsättningen kommer effektivare leveranskedjor och
minskat svinn att vara centrala klimatåtgärder.

Även om utsläppsminskningsåtgärder pågår i alla delar av livsmedelssystemet
kräver jordbruket särskilt riktade insatser. I Finlands nuvarande GJP-plan är ett
mål att minska utsläppen av växthusgaser från jordbruket och stärka kolsänkorna
särskilt genom att minska utsläppen från torvåkrar, främja kolinlagrande odlings-
förfaranden och effektivisera näringskretsloppet.

När det gäller luftkvaliteten förutsätts det i internationella överenskommelser och
EU-lagstiftningen att Finland minskar utsläppen av ammoniak till luft, varav cirka
90 procent kommer från jordbruket. Inom jordbruket avdunstar ammoniak från
oorganiska och organiska gödselmedel, som stallgödsel, såväl i djurstallar som
i samband med spridning. De effektivaste åtgärderna för att minska ammoniak-
utsläppen från jordbruket har att göra med gödselhanteringen.

3.3.2 Den biologiska mångfalden ökar och naturens tillstånd förbättras

Strategiskt mål

Finlands livsmedelssystem stöder den biologiska mångfalden och
samarbetar för att verifiera och mäta konsekvenserna för naturen. Jord-
bruksmiljöernas biologiska mångfald ökar tack vare olika förändringar
i produktionssätten som till exempel ekologisk produktion, förnyande
odling, betesgång och naturvård. Organismerna och mikrobiomet i
åkrarnas jordmån blir mångsidigare än i nuläget och arternas mångfald
följs aktivt upp på åkernivå. Antalet vårdbiotoper ökas. Importen och
den inhemska produktionen av produkter som bevisligen ökar natur-
förlusten minskar inom livsmedelsbranschen. Inom växtskyddet görs
satsningar på förebyggande åtgärder så att användningen av kemiska
växtskyddsmedel minskar.

Mångfalden i jordbruksmiljöerna och antalet vårdbiotoper har minskat till följd av att odlingen blivit effektivare och ensidigare och betesgången minskat. Utvecklingen äventyrar ekosystemtjänster som pollination, kolinlagring och näringsämnenas kretslopp, som är livsviktiga för livsmedelsproduktionen.

Invasiva främmande arter orsakar risker för den biologiska mångfalden och produktionssäkerheten. Främmande arter som förekommer inom jordbruket kan spridas snabbt över stora områden tack vare sin stora fröproduktionsförmåga. Arterna kan också vara resistent mot växtskyddsmedel, vilket gör det svårt att bekämpa dem. Det allt varmare klimatet ökar trycket från sjukdomar och skadegörare och hotar de finländska arternas anpassningsförmåga.

Jordmånen har försämrats på många ställen. Förtätning, minskad humus och utarmning av organismerna i jordmånen försämrar åkerns struktur och vattenhållningsförmåga, så att risken för erosion, uttorkning och översvämningar ökar när väderförhållandena varierar. Jordmånens försämrade struktur och den bristfälliga hanteringen av näringsämnen ökar näringsavrinningen, vilket försämrar vattnens status.

3.3.3 Näringsutsläppen minskar och åkrarnas vattenhushållning förbättras

Strategiskt mål

Näringsutsläppen i vattendragen minskar genom att näringsämnena bättre hålls i kretsloppet. Jordmånens goda skick stöder bindningen av näringsämnen, en bättre vattenhushållning på åkrarna och åkrarnas produktionsförmåga. Användningen av syntetiska importerade gödselmedel minskar samtidigt som återvinningen av näringsämnen ökar. Man förbereder sig på de risker som torka och översvämningar medför genom att utveckla åkrarnas vattenhushållning.

Övergödningen i Finlands vattendrag, sjöar och havsområden beror delvis på näringsbelastningen från jordbruket. Utsläppen av fosfor och kväve är fortsättningsvis ett stort miljöproblem, trots att vattenskyddsåtgärder har pågått

länge. Näringsbelastningen från jordbruket är stor, och jordbrukets andel av fosforbelastningen är upp till 80 procent i vissa avrinningsområden. Därför är det centralt för vattnens status i Finland att näringsbelastningen minskas.

Näringsämnen används relativt ineffektivt inom livsmedelssystemet. Det uppskattas att cirka 40 procent av allt kväve och 55 procent av all fosfor hamnar i miljön under produktionen, förädlingen och konsumtionen. Resultatet är övergödning, algbloomning och utsläpp av ammoniak och dikväveoxid i atmosfären. Näringsämnesbalanserna ger en långsiktig bild av den regionala situationen, som visar att det finns betydande regionala skillnader i Finland. I en del av landet ansamlas permanent större mängder näringsämnen än vad som försvinner, medan jordmånen i vissa områden är så utarmad att näringsämnen behöver tillföras utifrån.

Livsmedelssystemets struktur i nuläget gör det svårare att återvinna näringsämnen effektivt, eftersom produktionen och konsumtionen geografiskt inte sker på samma ställe. Animalieproduktionen är koncentrerad till vissa områden, och det leder till lokala överskott av näringsämnen och belastning på vattnen. Samtidigt blir många växtodlingsområden utan organiska näringsämnen och där måste man ta till industriella gödselmedel. Denna struktur ökar problemen med återvinningen av näringsämnen och gör det svårt att uppnå regional balans. Lösningar som stöder återanvändningen av näringsämnen, till exempel förädling av rötresten till återvunna gödselmedel och effektivare logistik i gödselstäder, kräver åtgärder och stöd för att bland annat primärproduktionens gödselundantag ska kunna frångås⁷.

Klimatförändringarna gör det svårare att hålla näringsämnesutsläppen under kontroll. Varmare vintrar och ökad nederbörd i form av vinterregn, vårregn och skyfall ökar näringsavrinningen. När tjälen inte längre binder jordmånen som tidigare rinner näringsämnena lättare ut i sjöar, hav och vattendrag. Extrema väderfenomen kan också försämra åkerns struktur och öka risken för slamavrinning, vilket gör effektiva vattenskyddsåtgärder svårare.

Tillförsel av organiskt material, ett mångsidigt växelbruk, fånggrödor och förbättrad jordmånsstruktur bidrar till att näringsämnena binds och växterna tar upp dem. Kombinerade dränerings- och bevattningssystem, våtmarker och strukturer för att fördröja avrinningsvattnen kan minska näringsavrinningen, men för att bygga sådana krävs både investeringar, planering på gårdarna och en långsiktig samlad

⁷ Gödselundantaget tillåter i vissa situationer att en större mängd fosfor sprids på åkrar i form av husdjursgödsel än som andra fosforgödselmedel.

styrning av vattenhushållningen. Minskningen av näringsutsläppen har samtidigt en koppling till jordbrukets lönsamhet, en resilient produktion och försörjningsberedskapen i livsmedelssystemet.

Som helhet förutsätter kontrollen över utsläppen av näringsämnen regionalt inriktade lösningar, ett effektivare näringskretslopp och en översyn av livsmedelssystemets strukturer så att näringsämnena fortsätter cirkulera och belastningen på vattnen minskar. Detta kräver ett intensivt samarbete mellan primärproduktionen, vattenvården, forskningen och förvaltningen och ett långvarigt åtagande att vidta åtgärder som får synliga effekter först efter flera år eller årtionden.

3.4 Strategisk målsättning: Matkultur och välbefinnande

År 2040 har Finland en rik och livskraftig matkultur som främjar hälsa och välfärd. Användningen av inhemska råvaror och matvaror har ökat i hushållen, restaurangerna och de offentliga måltidstjänsterna. Maten har etablerat sig som en central del av den finländska kulturen och gemenskapen kring maten har stärkts. Dessa utvecklingsförlopp, i kombination med en hälsosammare kost, har ökat befolkningens övergripande välbefinnande.

Den finländska matkulturen har utvecklats på den nordliga naturens villkor, men är i konstant förändring och påverkas av globaliseringen, medier och konsumenttrender. Den finländska matkulturen är en mångsidig helhet som ständigt utvecklas och bygger på inhemska råvaror, traditioner, naturprodukter och säsongvariationer.

Matkulturen är en stark del av den regionala identiteten, och därför har Finland också olika lokala matkulturer. De nordliga förhållandena har format en matkultur där lagringsduglighet, vilt och hållbar användning av naturresurser är viktiga aspekter. Renhushållningen är en viktig del av norra Finlands matkultur. Den är både en näring och en kulturell grund som bidrar till försörjningsberedskapen och en rik lokal matkultur.

Jämsides med de gamla traditionerna har globaliseringen och invandringen fört med sig nya influenser som gjort matkulturen mångsidigare. Traditionella rätter samsas med internationella smaker och nya trender.

De finländska näringsrekommendationerna styr befolkningen mot hälsosammare matvanor med betoning på grönsaker, frukter, bär, fullkorn, fisk och mjukt fett. Finländarnas matvanor har under en längre tid utvecklats positivt, men under de senaste åren har fett- och saltintaget ökat igen, och mängden fibrer ligger fortfarande under rekommendationerna. Över 60 procent av de vuxna finländarna är överviktiga, och de nuvarande matvanorna ökar risken för flera kroniska sjukdomar som försämrar folkhälsan.

Centrala teman i genomförandeplanen

Matfostran: Stärka skolmåltidernas likvärdighet och kvalitet med riksomfattande koncept. Matfostran stärks som en del av läroplanerna på olika utbildningsnivåer och integreras i läroanstalternas verksamhetskultur.

Konsumtion: Förbättra konsumenternas kunskaper om matens ursprung, produktionssätt och konsekvenser för miljö och människor med lättillgänglig information. Förbättra tillgången till bevisligen hälsosamma livsmedel till konkurrenskraftiga priser till exempel genom beskattningen.

Offentliga måltidstjänster: Vidareutveckla hållbarhetskriterierna och använda dem i större utsträckning vid offentliga upphandlingar, och införa kriterier för näringsprofiler i offentliga livsmedelsupphandlingar.

Välfärd och hälsa: Erkänna och tilldela resurser till systematisk kost- och livsstilsrådgivning som en del av den förebyggande hälso- och sjukvården. Öka användningen av grönsaker, bär och frukt till exempel i de offentliga måltidstjänsterna.

Matkultur: Stärka regionala matkulturer, utveckla och produktifiera matturismen strategiskt.

Informationsstyrning: Stärka restaurangernas, skolbespisningens och hushållens användning av inhemska råvaror och naturprodukter. Öka de gemensamma måltiderna i hemmen, i skolorna och på arbetsplatserna med hjälp av rekommendationer och kampanjer. Stärka matrelaterade evenemang och lokala samarbetsplattformar och utveckla de offentliga måltidstjänsterna till kollektiva knutpunkter för välbefinnande.

3.4.1 Användningen av inhemska livsmedel ökar och förståelsen av livsmedelssystemet stärks

Strategiskt mål

Konsumenten väljer inhemsk och lokal mat. Informationen om matens ursprung, produktionssätt och inverkan på hälsan, miljön och försörjningsberedskapen ökar och är lättillgänglig. I synnerhet barns och ungas förståelse för livsmedelssystemet och matvanor som främjar hälsan stärks inom ramen för fostran och utbildning. Matfostran och undervisningen om livsmedelssystemet utökas från daghemmet till universitetet och i detta utnyttjas även måltidstjänsternas roll som lärmiljöer. Användningen av lokala och inhemska produkter ökar och blir mångsidigare i hushållen, inom måltidstjänsterna och på restauranger. Genom offentliga upphandlingar stöds användningen av inhemska livsmedel samtidigt som försörjningsberedskapen stöds.

Finland är ett av de nordligaste områden i världen där livsmedel produceras, och den finländska matkulturen har utvecklats tack vare de begränsningar och möjligheter som den nordliga naturen medför. Självförsörjningen med livsmedel är hög i många centrala produktkategorier i Finland, och det inhemska ursprunget är viktigt för konsumenterna. Över 60 procent av finländarna försöker välja inhemska livsmedel trots att priserna stiger, och nästan 80 procent anser att det är viktigt att mjölk och köttprodukter är inhemska. Den värdesättningen har att göra med kvaliteten och smaken, men också med försörjningsberedskapen och hållbarheten.

Kunskapen om matens ursprung och produktionssätt har ökat, men den övergripande förståelsen av livsmedelssystemet är fortfarande svag och varierar mellan olika befolkningsgrupper. Skolorna och småbarnspedagogiken undervisar i näringslära, men den övergripande kunskapen om livsmedelssystemet har inte förankrats i vardagen. Det är viktigt att förbättra förståelsen eftersom den stöder hållbara val och uppvärderar inhemsk produktion.

Samhället måste stödja utvecklingen för att den inhemska matens ställning ska stärkas och kunskapen om livsmedelssystemet fördjupas. Detta förutsätter mer matfostran, transparent information om produktionssätten och digitala lösningar

som gör informationen tillgänglig för konsumenten. På det sättet kan man bygga upp en matkultur som värdesätter inhemska livsmedel, minskar svinnet och stöder ett hållbart livsmedelssystem.

3.4.2 Ökade möjligheter till hälsosam mat

Strategiskt mål

Kosten stöder det individuella välbefinnandet och hälsan. Kosten beaktas i större utsträckning som en central del av den förebyggande hälso- och sjukvården. Hälsosam, inhemsk mat finns tillgänglig för alla befolkningsgrupper och konsumtionen av hälsosam mat ökar avsevärt. Grönsaker, bär och frukt används i större utsträckning och konsumenterna har allt bättre möjligheter att välja växtbaserade produkter på sin tallrik. Konsumtionen av salt och mättat fett minskar och konsumtionen av fiberhaltiga livsmedel ökar. Den vetenskapliga kunskapen om matens hälsoeffekter ökar. Näringshälsa och hållbarhet beaktas i högre grad än tidigare som en del av kommunernas, välfärdsområdenas, organisationernas och den privata sektorns arbete.

Näringsrekommendationerna följs fortsättningsvis bristfälligt. Många använder mindre grönsaker, bär, frukter, fullkorn och fisk än rekommenderat, medan särskilt män konsumerar mer rött kött och charkuteriprodukter än rekommenderat. Nästan hela befolkningen använder för mycket mättat fett och salt, och för lite fibrer, folater, vitamin C och vitamin D. Barn och unga konsumerar mat och drycker som innehåller mer socker än rekommenderat. Denna obalanserade kost ökar risken för folksjukdomar som hjärt- och kärlsjukdomar, diabetes typ 2 och fetma. De livsstilsrelaterade vårdkostnaderna är över två miljarder euro per år i Finland, vilket framhäver vikten av förebyggande arbete.

Tillgången på hälsosam mat är bra i Finland, men konsumtionsvanorna motsvarar inte näringsrekommendationerna. Prisnivån kan göra det svårare särskilt för hushåll med låga inkomster att välja hälsosamma produkter som grönsaker, frukter och fisk. Även om utbudet på växtbaserade produkter och hälsosamma alternativ har ökat förändras konsumenternas val långsamt. Individens ansvar för sin

hälsa är avgörande, men möjligheterna i livsmiljön påverkar valen. Det ska vara lätt för alla konsumentgrupper att välja hälsosam mat, oavsett deras socioekonomiska bakgrund eller ålder.

Näringsrekommendationerna och skolmatsrekommendationerna från Statens näringsdelegation utgör grunden för främjandet av hälsosam kost. För att rekommendationerna ska kunna omsättas i praktiken måste betydelsen av hälsosam mat beaktas i de offentliga måltidstjänsterna, matfostran och kommunikationen. Måltidstjänsterna är viktiga eftersom var tredje finländare anlitar dem dagligen. Offentliga måltidstjänster och professionella kök styr finländarnas kost- och konsumtionsbeteende, och deras kvalitet och mångsidighet behöver förbättras. Inom industrin kan man främja utvecklingen av hälsosammare livsmedel till exempel med hjälp av hälsobaserad beskattning. I arbetet kan man tillämpa näringsprofiler efter WHO:s modell eller kriterierna för Hjärtmärket.

3.4.3 Maten är en del av en rik och levande matkultur

Strategiskt mål

Ökad uppskattning av en välsmakande och upplevelserik inhemsk mat. Förståelsen för matens kulturella betydelse, kulturarvet samt den kontinuerliga förnyelsen stärks. Betydelsen av lokala matkulturer, till exempel ren- och vilthushållning, lyfts bättre fram och utnyttjas bland annat i matturismen. Internationalisering berikar smakerna och mat-traditionerna i vardagen. Inhemska råvaror och nya matinnovationer utnyttjas i produktutvecklingen och recept. Restaurangkulturen stärks och matturismen ökar i Finland.

Den finländska matkulturen är en mångsidig helhet som ständigt utvecklas och bygger på inhemska råvaror, traditioner, naturprodukter och säsongsbaserat tänkande. Maten är en stark del av den regionala identiteten, och landskapen har sina egna traditionella rätter och särdrag. De lokala råvarorna och mattraditionerna stöder den regionala livskraften och turismen. Många livsmedels- och restaurangföretag baserar sin affärsverksamhet på just dessa styrkor.

Renhushållningen i norra Finland är en viktig del av Finlands matkultur och bilden av Finland som matland. Renhållningen är en viktig näring i norr, som bidrar till den regionala försörjningsberedskapen och den kulturella grunden och berikar mat-traditionen. Naturprodukter som bär, svamp och vilt är fortfarande en viktig del av den finländska matkulturen som också har exportpotential.

Jämsides med de gamla traditionerna har globaliseringen och invandringen fört med sig nya influenser som gjort matkulturen mångsidigare. Traditionell mat som rågbröd, kalakukko, karelsk stek och renskav samsas med internationella smaker och nya trender. Det tilltagande intresset för växtbaserade produkter, specialkost och hållbarhet förändrar livsmedelsutbudet och produktionssätten. En mångsidig matkultur är en resurs som stärker gemenskapen och ger möjligheter till innovation, turism och exportprodukter.

Samhället måste stödja matkulturens utveckling så att traditionerna bevaras samtidigt som förändringarna i konsumtionen och den hållbara utvecklingen beaktas. Det förutsätter samarbete mellan livsmedelsbranschen, turismen, utbildningen och kulturaktörerna och kommunikation som höjer medvetenheten om den finländska matens värde och mångsidighet.

3.4.4 Gemenskapen kring maten ökar och stärker välbefinnandet

Strategiskt mål

Kulturen av gemensamma måltider och matglädjen stärks och maten bygger i allt högre grad upp gemenskap, jämlikhet och välbefinnande. Massmåltiderna och i synnerhet skolmaten får allt större uppskattning och utvecklas till en hälsosam, tillgänglig och hållbar matkultur. Evenemang och gemensamma stunder med anknytning till mat blir vanligare och för samman människor i olika livssituationer och med olika bakgrund.

Finland har en stark och kollektiv kultur av måltider i skolan och på arbetsplatsen. Skolmåltidssystemet är internationellt sett exceptionellt. Varje grundskolelev har under skoldagen rätt till en avgiftsfri måltid som uppfyller näringsrekommendationerna. Det här stöder barns och ungas välbefinnande och främjar jämlikheten i fråga om näring.

Måltider på arbetsplatsen är en viktig del av den finländska vardagen. Personalrestaurangernas måltider är mångsidiga, stöder hälsosamma matval och stärker arbetsgemenskapen.

I hemmen äter man mycket halvfabrikat och det viktigaste för många är att maten går snabbt och enkelt att tillreda. De traditionella gemensamma måltiderna har minskat när livsstilen blivit mer hektisk, allt fler bor ensamma och arbetsrytmen har förändrats. Endast knappt 60 procent av finländarna anser att gemensamma måltider med familjen och vännerna är viktiga. Det är ett tecken på att vardagen individualiserats, men också på att gemenskapen kring matbordet inte är någon självklarhet. Skol- och arbetsplatsmåltiderna väger delvis upp dessa förändringar, men måltiderna i hemmet har blivit allt ensammare och snabbare.

4 Genomförandet av livsmedelsstrategin

Den nationella livsmedelsstrategin innehåller målsättningar för det finländska livsmedelssystemet 2040.

Strategin omsätts i praktiken med separata genomförandeplaner för fyra år i taget. Den första genomförandeplanen gäller perioden 2026–2030. Planerna är utformade som program där de strategiskt viktigaste och mest aktuella helheterna, åtgärderna, målen och uppföljningen anges.

Livsmedelssystemet måste gemensamt godta och följa upp genomförandet av strategin. Det är också klart att en strategi på 15 års sikt med tiden kräver uppdatering eftersom omvärlden förändras.

Målen i och uppföljningen av den nationella livsmedelsstrategin måste vara tydliga och mätbara. I samband med den första genomförandeperioden utarbetas en omfattande uppföljningsmetod för att utvärdera åtgärdernas effekt.

4.1 Livsmedelsrådet

Ett livsmedelsråd tillsätts som det centrala organet för genomförandet och uppföljningen av den nationella livsmedelsstrategin. Förebilden är det högnivåråd som bevakar genomförandet av Irlands livsmedelsvision. Livsmedelsrådets viktigaste uppgift är att säkerställa att livsmedelsstrategins mål uppnås och se till att genomförandeplanen framskrider. Rådet följer åtgärdernas effekt, rapporterar om genomförandet av strategin, bevakar förändringar i omvärlden och föreslår uppdateringar av strategin vid behov.

Statsförvaltningen skapar ramar för tillväxt och utveckling inom livsmedelssektorn. Livsmedelsrådet består därför av de aktörer inom statsförvaltningen som på ett centralt sätt påverkar livsmedelssystemets verksamhetsförutsättningar genom sina beslut och handlingar. Jord- och skogsbruksministern är ordförande för livsmedelsrådet, och medlemmarna kommer från ministeriernas och ämbetsverkens högsta ledning. Livsmedelsrådets mandatperiod är fyra år, och verksamheten

sköts av ett sekretariat som leds av jord- och skogsbruksministeriet. Sekretariatet bereder sammanträdena och tar fram den bakgrundsinformation som behövs för livsmedelsrådets arbete och uppföljningen av genomförandeplanen.

Livsmedelsrådets verksamhet och genomförandet av livsmedelsstrategin stöds av temagrupper, som kan inrättas för de nyckelområden som identifierats som de viktigaste med tanke på målen i livsmedelsstrategin. Temagrupperna utnyttjar de relevanta intressentgruppernas expertis. Livsmedelsrådet fattar besluten om inrättandet av temagrupper, och även befintliga grupper kan utses till temagrupper. Temagrupperna ansvarar för samordningen av åtgärderna i praktiken och för rapporteringen till rådet om hur åtgärderna framskrider. Livsmedelsrådet och temagrupperna utgör tillsammans ett permanent samarbetsforum för livsmedels-systemet, med syftet att säkerställa att livsmedelsstrategin genomförs effektivt.

I sitt arbete ska livsmedelsrådet beakta förändringsprocesserna i livsmedelspolitiken inom EU och globalt och stödja Finlands aktiva roll och initiativ i internationella diskussioner och inflytandet inom EU. Livsmedelsrådet sammanträder fyra gånger per år, och publicerar varje år en rapport om framstegen med genomförandet av strategin. Medlemmarna i temagrupperna kan på inbjudan delta i livsmedelsrådets sammanträden till exempel för att rapportera om framstegen med åtgärderna.

KÄLLOR

- Arovuori, K., Karikallio, H. & Kinnunen, P. (2024). Elintarvikeketjun rahavirtojen kehitys. PTT raportteja 289. Pellervon taloustutkimus.
<https://www.ptt.fi/julkaisut/elintarvikeketjun-rahavirtojen-kehitys/>.
- Livsmedelsindustriförbundet. (2025). Elintarviketeollisuuden talouskatsaus: Marraskuu 2025. Livsmedelsindustriförbundet.
- Eläintieto.fi (2021). Produktionsdjurens välfärd. Rapporten Djurvälfärd i Finland III.
<https://www.elaintieto.fi/reports/djurvalfard-i-finland-iii/produktionsdjurens-valfard/?lang=sv>.
- Gråsten, E., Kinnunen, P., Kujala, P., Forsman-Hugg, S. & Lahtinen, M. (2024). Miten taata huoltovarmuus ruokasektorilla? – Näkökulmina globaalit muutosvoimat ja kustannusvaikuttavuus. https://www.ptt.fi/wp-content/uploads/2024/01/PTT-puheenvuoroja-1_2024.pdf.
- Jansik, C., Kaukovirta, A., Knuuttila, M., Kohl, J., Koivisto, A., Lehtonen, H., Niemi, J., Pesonen, L., Rikkonen, P., Saarni, K., Setälä, J. & Wejberg, H. 2024. Ruoka-ala kasvuun viennin ja ruokainnovaatioiden vetämänä: Keskustelunavaus ruoka-sektorin arvonlisän kasvattamiseen. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 7/2024. Naturresursinstitutet. Helsingfors. 83 s. ISBN 978-952-380-873-7 (Webbpublikation). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-873-7>.
- Knuuttila, M., Vatanen, E. & Niemi, J. 2024. Ruoka-alan taloudellinen ja alueellinen merkitys Suomessa. Naturresursinstitutet. D4 Publicerad utvecklings- eller forskningsrapport eller utredning. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024060746972>.
- Koppelmäki, K. (2022) Nested Circularity – Localized Food in a Globalized World. University of Helsinki & Wageningen University. <https://doi.org/10.18174/574488>.
- Latvala, T. & Niemi, J. (red.) 2025. Maa- ja elintarviketalouden suhdannekatsaus 2025. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 43/2025. Naturresursinstitutet. Helsingfors. ISBN 978-952-419-066-4 (Webbpublikation).
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-419-066-4>.
- Lehtonen, H., Ojanen, H., Kekkonen, H., Niskanen, O., Savikko, R., Wejberg, H., Knuuttila, M., Stenberg, L., Niemi, J., Salmivaara, A. & Laurila, M. (2024). Turvepeltojen käytön tiekartta vuoteen 2050. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 89/2024. Naturresursinstitutet.
- Naturresursinstitutet. Ekonomidoktorn.

- Jord- och skogsbruksministeriet. (2025). Den nationella livsmedelsstrategin 2040– Den lyckliga matens land (Statsrådets publikationer 2025:114). Helsingfors: Statsrådet. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-018-9>.
- Finlands Dagligvaruhandel rf. (2025). Päivittäistavarakaupan markkinakatsaus 2024–2025. Helsingfors: PTY.
- Livsmedelsverket. 2024. Eläinten hyvinvoinnin valvonta. [elainten-hyvinvoinnin-valvonta-2024.pdf](https://www.livsmedelsverket.fi/elainten-hyvinvoinnin-valvonta-2024.pdf).
- Livsmedelsverket. (2022). Biologisk mangfald på gården. <https://www.ruokavirasto.fi/sv/stod/jordbruk/biologisk-mangfald-pa-garden/guider-for-jordbruksnaturens-mangfald/biologisk-mangfald-pa-garden/>.
- Rutanen, J., Wacklin, S. & Partanen, B. 2023. Ett mångsidigt mervärde på ett hållbart och ansvarsfullt sätt: Handlingsprogram för naturproduktbranschen 2030 (på finska, sammandrag på svenska). Rapportteja 225. Helsingfors universitet Ruralia-institutet. [Webbdokument]. <http://hdl.handle.net/10138/35674>.
- Rytteri, S., Ekroos, J., Herzon, I., Kuussaari, M., & Lehikoinen, A. (2024). Maatalousluonnon monimuotoisuutta edistävät ja heikentävät tekijät Suomessa (Suomen Luontopaneelin julkaisuja 2B/2024). Suomen Luontopaneeli.
- Saarinén, M. (2024). Ympäristönäkökulmat uusissa ravitsemussuosituksissa. Presentation på intressentseminarium: Kansalliset ravitsemussuosituksiset julkiseen kuulemiseen.
- Suojala-Ahlfors, T., Jansik C., Rokka, S., Jaakkonen, A-K., Mattila, T., Rikala, K., Kotilainen, T. (2025). Poliittikkasuositus: Kasvisten tuotanto kasvuun: alan vetovoimaisuutta, arvoketjujen toimivuutta ja yrittäjyysosaamista kehitettävä. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-419-109-8>.
- Finlands Livsmedelsarbetareförbund. (2025). Nyhet 21.10.2025. <https://www.selry.fi/uutiset/elintarvikealan-tyontekijoiden-palkat-jaivat-muusta-teollisuudesta/>.
- VTT, Naturresursinstitutet & Helsingfors universitet. (2024). Kestävää kasvu solumaatalouden arvoketjuista – Toimenpidesuunnitelma Suomelle. Esbo: VTT. <https://doi.org/10.32040/2025.CellAg.fi>.
- Wacklin, S. (2021). Framtidens naturproduktbransch (ANM branschrapporter 2021:6, på finska, referat på svenska). Arbets- och näringsministeriet. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-923-0>.
- Huoltovarmuusorganisaatio.(2022).Kriittisten kuljetusvirtojen muutokset Suomessa, Suomesta ja Suomeen. Loppuraportti 12/2022. <https://www.huoltovarmuuskeskus.fi/files/8c98a77410a2bf278e16a7bd333818543dd4a4ca/kriittisten-kuljetusvirtojen-muutokset-loppuraportti-julkinen-003.pdf>.
- NORMO 2025 <https://pub.norden.org/nord2025-026/>.
- Statens näringsdelegation och Institutet för hälsa och välfärd. (2024). Hållbar hälsa från maten – nationella näringsrekommendationer 2024. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-434-5>.

- Institutet för hälsa och välfärd. (2018). Ravitsemus Suomessa: FinRavinto 2017 -tutkimus (THL Raportti 12/2018, på finska med sammandrag på svenska). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>.
- Jord- och skogsbruksministeriet. (2026). Maatalouden todellinen tilannekuva (Jord- och skogsbruksministeriets publikationer 2026:8, på finska, med presentationsblad på svenska) <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-132-5>.
- Jord- och skogsbruksministeriet. (2026). Livsmedelsrådet för unga: Medborgarpanel till stöd för genomförandet av den nationella livsmedelsstrategin 2040. (Jord- och skogsbruksministeriets publikationer 2026:4, på finska, med presentationsblad på svenska). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952366-116-5>.

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

SNELLMANSGATAN 1 A, HELSINGFORS
PB 23, 00023 STATSRÅDET
statsradet.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN pdf: 978-952-383-288-6
ISSN pdf: 2490-0966